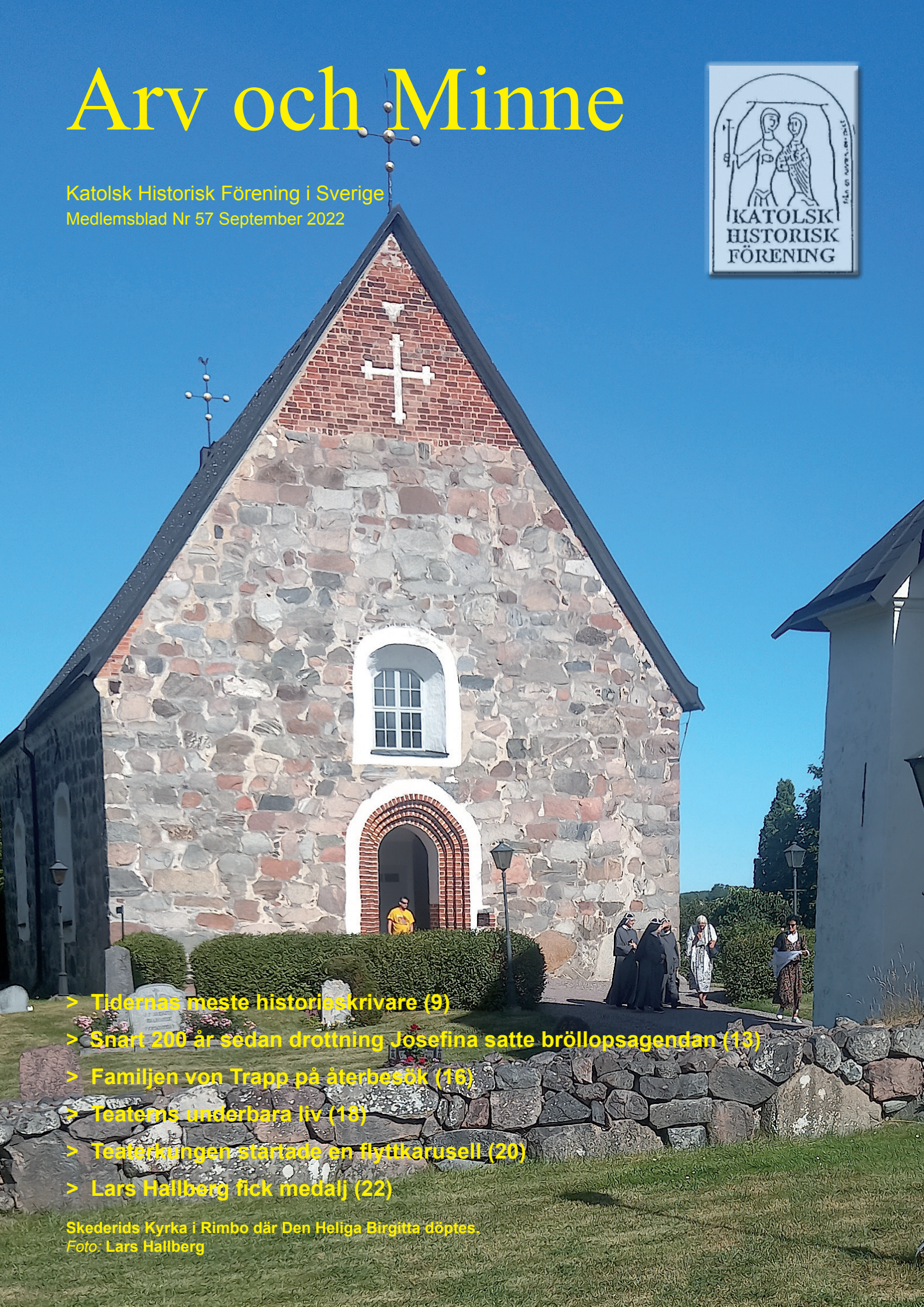

Arv och Minne

Katolsk Historisk Förening i Sverige
Medlemsblad Nr 57 September 2022

-
- > Tidernas meste historieskrivare (9)
 - > Snart 200 år sedan drottning Josefina satte bröllopsagendan (13)
 - > Familien von Trapp på återbesök (16)
 - > Teaterns underbara liv (18)
 - > Teaterkungen startade en flyttkarusell (20)
 - > Lars Hallberg fick medalj (22)

Skederids Kyrka i Rimbo där Den Heliga Birgitta döptes.
Foto: Lars Hallberg

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE

Adress c/o Lars Hallberg, Göran Perssons väg 19, 171 55 Solna

Hemsida: <http://www.katolskhistoria.se/>

STYRELSE

Ordf: **Lars Hallberg**, Göran Perssons v. 19, 171 55 Solna, 070-602 02 61,

larshallberg52@gmail.com

Vice ordf: **Klaus P. Dietz S.J.**, Kungsträdgårdsgatan 12, 111 47 Stockholm, 076-948 96 89,

klaus.dietz@sanktaeugenia.se

Sekr: **Maria Waxegård**, Fleminggatan 1, 602 24 Norrköping, 076-840 81 81,

maria.waxegard@telia.com

Kassör: **Mikael Pålsson**, Tideliussgatan 54, 118 69 Stockholm, 073-381 69 96,

mikael.palsson@firstchoice-redovisning.se

Karin Arovelius, Stadingeplan 6, 163 66 Spånga, 070-722 33 49, karin.a-49@hotmail.com

Per Höjeberg, Love Almqvists väg 12, 112 53 Stockholm, 070-712 77 38, per.hojeberg@gmail.com

Hans-Martin Riben, Söndagsvägen 30, 123 60 Farsta, 073-906 70 88,

hansmartin.riben@gmail.com

Anders Sundqvist, Bergshamra Alle' 175 A, nb, 170 77 Solna, 070-202 91 50,

anders.sundqvist@hotmail.com

VALBEREDNING

James Blom, Almhagsvägen 20, 178 38 Ekerö, 070-796 04 04

AnnaMaria Hedin, Trädgårdsgatan 15, 702 12 Örebro, 070-794 57 75

Magnus Andersson, Vissingebacken 3, 163 67 Spånga, 08-795 94 11

KHF:s KONTAKTPERSONER UTANFÖR STOCKHOLM

Margareta Jaringe, Luthagsplanaden 30 C, 752 24 Uppsala, 018-55 65 39

Tomas Carlberg, Västergatan 3, 633 43 Eskilstuna, 073-950 41 97, tomas.carlberg@eskilstuna.se

Anna Minara Ciardi, Lund, amciardi@gmail.com

Sara Ellis Nilsson, Lund, sara.ellisnilsson@lnu.se

Stéphanie Jurzysta, Göteborg, 070-292 67 72, stephanie.jurzysta@gmail.com

Elisabeth Andersson, Forsa, 076-133 07 08, pilgrimstid@hotmail.com

REVISORER

Charlotte Byström och **John Mossop** (ordinarie), **Magnus Wetterberg** (suppleant)

REDAKTIONSKOMMITTÉ FÖR ARV OCH MINNE

Lars Hallberg, **Curt Sundström** (layout), cs.aom@outlook.com, **Maria Waxegård**

REDAKTIONSKOMMITTÉ FÖR SKRIFTSERIEN

Kjell Blückert (redaktör, kjell.bluckert@kungligapatriotiskasallskapet.se), **Lars Hallberg**,

Åsa Karlsson (Asa.Karlsson@riksarkivet.se) och **Karin Monié** (karin.monie@icloud.com)

REDAKTÖR FÖR HEMSIDAN

Hans-Martin Riben, Söndagsvägen 30, 123 60 Farsta, 073-906 70 88,

hansmartin.riben@gmail.com

Gunnar Zetterman, webmaster@katolskhistoria.se

NY KONTAKTPERSON

Hon heter **Stéphanie Jurzysta** och är ny mellanstadielärare vid Katolska skolan av Notre Dame i Göteborg. Från och med i höst blir hon ny kontaktperson för KHF i Göteborg. Med rötter på Irland och Västra Sverige axlar hon rollen efter vår mångårige och nyligen avlidne medarbetare **Roland Allnert**.

- Jag tycker det är viktigt att lyfta fram vårt katolska kulturarv, förklarar Stéphanie, och visa att katolicismen i Sverige står stadigt i en flera sekel djup tradition och inte är något främmande som kommit med migranter de senaste hundra åren. Det är viktigt eftersom det är en historia som är väldigt okänd, men som placerar oss som lever här i dag i rätt sammanhang.

Stéphanie Jurzysta är fil kand och välmeriterad pedagog och sedan i somras medlem i Kristus Konungens församling. Hon läser nu mot ytterligare en examen i teologi och filosofi vid Newmaninstitutet. Hon är även fritidspolitiker (M) med breda kulturella och historiska intressen.

Vi hälsar henne välkommen och önskar lycka till i det nya uppdraget!

NY STYRELSELEDAMOT

Styrelsen för KHF har fått en ny ledamot. Han heter **Per Höjeberg** och är nybliven pensionär, 66 år, och bosatt i Stockholm. Han förklarar att hans historieintresse är stort.

-Under hela mitt yrkesverksamma liv har jag undervisat i historia, först i grund- och gymnasieskola, och sedan tio år tillbaka som universitetslektor i historiedidaktik. Historia har alltid varit mitt stora intresse även privat och jag ser fram mot att få ställa denna erfarenhet och kunskap till Katolsk historisk förenings förfogande.

Per Höjeberg disputerade 2016 vid Lunds universitet på en utbildningsvetenskaplig avhandling betitlad *Utmaningarna mot demokratins skola. Den svenska lärarkåren, nazismen och sovjetkommunismen 1933-1945*.

-Nu hoppas jag kunna skriva artiklar i *Arv och Minne* och hjälpa till med att bygga upp det museum över katolska historien i Sverige som föreningen arbetar för, förklarar han.

KHF:s ÅRSMÖTE 2022

KHF:s årsmöte ägde rum i S:ta Eugenia katolska kyrka, Övre salen, torsdagen 19 april.

Före årsmötet höll f. inspicienten m.m. vid Dramaten **HansÅke Bergström** ett mycket uppskattat föredrag/kåseri *Teaterns underbara liv*, om Kungliga Dramatiska teatern med tonvikt på teaterns katolska skådespelare och regissörer. 42 personer var närvarande. Föredraget var ett samarrangemang med Katolskt Forum. Det spelades in och kan ses via S:ta Eugenias hemsida under Katolskt Forum, arkivinspelningar. Och artiklar finns längre fram i medlemsbladet.

Efter föredraget tilldelades KHF:s ordförande **Lars Hallberg** av biskop **Anders Arborelius** stiftets medalj *Ora et Labora* med betoning på arbetet kring den katolska historien i Sverige.

Som inledning på det efterföljande årsmötet serverades vin, smittar och konfekt. Vid årsmötesförhandlingarna deltog 21 personer. KHF:s vice ordförande **Klaus Dietz** utsågs att som ordförande vid mötet leda förhandlingarna och **Maria Waxegård** till sekreterare. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet för 2021 års förvaltning. **Lars Hallberg** omvaldes som föreningens ordförande, på egen begäran på ett år. **Maria Waxegård** och **Mikael Pålsson**, vilkas mandatperioder gick ut, omvaldes som styrelseledamöter, Maria på 3 år och Mikael, på egen begäran, på 1 år. Som ny styrelseledamot invalde årsmötet **Per Höjeberg**, på tre år.

Som ordinarie revisorer omvaldes **Charlotte Byström** och **John Mossop** medan **Magnus Wetterberg** omvaldes som revisorssuppleant. Vad gällde valberedningen hade dess sammankallande **Margareta Jaringe** undanbett sig omval. I hennes ställe nyvaldes **James Blom**, sammankallande, medan **Magnus Andersson** och **AnnaMaria Hedin** omvaldes.

Till följd av att föreningen trots ett begränsat antal möten på grund av pandemin fått 22 nya medlemmar (främst bland församlingar), realisationsvinst i fonderna och flera generösa donationer hade 2021 års ekonomiska förvaltning givit ett överskott. Årsmötet beslöt därför att medlemsavgifterna för 2023 skulle vara oförändrade: enskild medlem 150 kr, ytterligare familjemedlem 50 kr och församling/ordenskommunitet 190 kr.

Vid styrelsemötet efter årsmötet beslöts att styrelseuppdragen blir oförändrade: **Klaus Dietz** vice ordförande, **Mikael Pålsson** kassör och **Maria Waxegård** sekreterare. **Karin Arovelius**, **Per Höjeberg**, **Hans-Martin Riben** och **Anders Sundqvist** är övriga ledamöter i styrelsen.

VERKSAMHETSBERATTELSE för Katolsk historisk förening i Sverige för verksamhetsåret 2021

Till följd av coronapandemin var det ett begränsat antal arrangemang som försökte genomföras på ett smittsäkert ske. Fram till årsmötet den 24 april bestod styrelsen av Lars Hallberg, ordförande, Klaus Dietz, vice ordförande, Maria Waxegård, sekreterare, Mikael Pålsson, kassör, och övriga ledamöter Hans-Martin Riben, Anders Sundqvist och Curt Sundström. Vid årsmötet omvaldes Lars Hallberg som ordförande, på egen begäran för 1 år. Curt Sundström hade undanbett sig omval som styrelseledamot, i hans ställe invaldes Karin Arovelius, för 3 år. Som ordinarie revisorer omvaldes Charlotte Byström och John Mossop, och som revisorssuppleant omvaldes Magnus Wetterberg, samtliga för 1 år.

Vid den nya styrelsens konstituering beslöts att styrelseuppdragen blir oförändrade: Klaus Dietz vice ordförande, Maria Waxegård sekreterare och Mikael Pålsson kassör. Övriga ledamöter i styrelsen är Karin Arovelius, Hans-Martin Riben och Anders Sundqvist.

Valberedningen bestod fram till årsmötet av Margareta Jaringe (sammankallande), Magnus Andersson och AnnaMaria Hedin; samtliga omvaldes för 1 år.

Under året var HansÅke Bergström adjungerad till styrelsen.

Styrelsesammanträden under året

Styrelsen har under året haft 7 protokollförda sammanträden.

Medlemsantal

Under 2021 fick föreningen 22 nya medlemmar, årsavgiften erlades av 233 (217 år 2020) medlemmar, varav 27 (15) församlingar, ordenskommuniteter eller andra sammanslutningar.

Sammankomster under året

Coronapandemin har begränsat antalet möten. Under året har följande föredrag och andra arrangemang anordnats.

* Den **24 april, årsmöte**: Katolska kyrkogården i Stockholm/Solna, Jan Ola Axelsson, *Visning av Katolska kyrkogården med S:t Josefs kapell*. 15 deltagare.

* Den **11 maj**: Heliga Korsets kyrka, Eskilstuna, Klaus Dietz, *Ellen Ammann – en svenska i Bayern, katolsk aktivist på flera områden*. 14 deltagare.

* Den **22 augusti**: Täby norr om Stockholm, Kaj Engelhart, *Visning av Täby kyrka och runmonumentet Jarlabankes bro*. 14 deltagare.

* Den **28 september**: Heliga Korsets kyrka, Eskilstuna, Claes Lagergren, *Claes och Caroline Lagergren – påvlig markis och markisinna på Tyresö slott*. 21 deltagare.

* Den **9 oktober**: Sörforsa, upptaktsmöte inför studiecirkel om *Jesu Hjärtas kapell i Sörforsa*. 7 deltagare.

* Den **9 november**: S:ta Eugenia kyrka, Stockholm, Claes Lagergren, *Claes och Caroline Lagergren – påvlig markis och markisinna på Tyresö slott*. Ca 35 deltagare. Samarrangemang med Katolskt Forum.

Arv och Minne

KHF:s medlemsblad Arv och Minne har utkommit med 2 nummer, det första i februari, det andra i september, redigerade av Lars Hallberg, Curt Sundström och Maria Waxegård.

Hemsidan

Föreningens hemsida <http://www.katolskhistoria.se> handhas av Gunnar Zetterman och Hans-Martin Riben.

Museifrågan

Föreningen gjorde i januari en ansökan hos Riksantikvarieämbetet om bidrag till kulturarvsarbete om 512 000 kr för att kunna starta en inventering av den samling föremål, fotografier, böcker m.m. som Rainer Kunze m.fl. samlat in från katolska församlingar och kommuniteter runt om i landet. Samlingen förvaras i Newmanhuset i Uppsala. Ansökan bifölls och 300 000 kr beviljades i juni för projektet. Avsikten är att under 6 månader projektanställa en museiutbildad person som ska inventera och dokumentera samlingen. Från styrelsen är det Hans-Martin Riben som är närmast ansvarig.

Föreningen har haft ett möte om projektet och dess framtid med Biskopsämbetet.

Kontaktpersoner

Kontaktpersoner ute i landet har varit Margareta Jaringe, Uppsala, Tomas Carlberg, Eskilstuna, Anna Minara Ciardi och Sara Ellis Nilsson, Lund, samt Elisabeth Andersson, Sundsvall och Sörforsa.

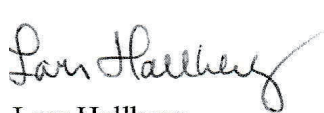
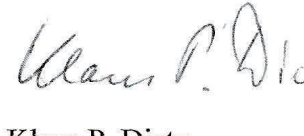
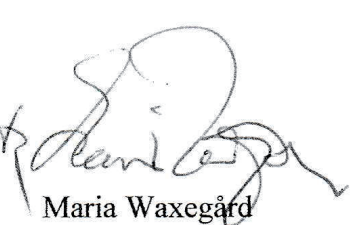
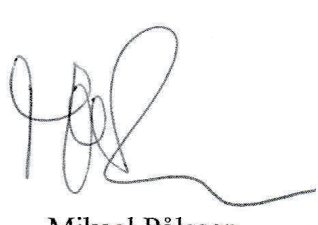
Skriftserien

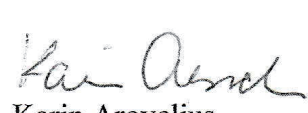
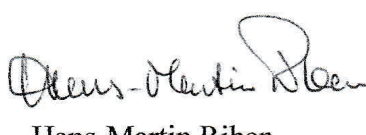
Redaktör för föreningens skriftserie är Kjell Blücker. Under året utkom ingen skrift. Skriften om jesuiternas historia i Sverige var planerad att utkomma under 2021 men har blivit försenad. En ny skrift planeras om den katolska kyrkogården i Stockholm.

Ekonomisk rapport

Ekonomisk rapport redovisas separat.

Stockholm i mars 2022

 Lars Hallberg
  Klaus P. Dietz
  Maria Waxegård
  Mikael Pålsson

 Karin Arovelius
  Hans-Martin Riben
  Anders Sundqvist

BOKSLUT FÖR 2021 I SAMMANDRAG

Ingående behållning 2021-01-01	167 323 kr
(inkl. marknadsvärde för fonderna)	191 077 kr)

Intäkter

Medlemsavgifter	29 215 kr
Medlemsmöten	0 kr
Medlemsblad	0 kr
Skriftserien	0 kr
Gåvor	24 070 kr
Realisationsvinst fonder	20 074 kr
Summa intäkter	73 359 kr

Kostnader

Medlemsmöten	1 724 kr
Medlemsblad	16 900 kr
Skriftserien	0 kr
Administration m.m.	17 042 kr
Museisamlingen	0 kr
Summa kostnader	35 666 kr

Överskott av årets verksamhet	37 692 kr
--------------------------------------	------------------

Utgående behållning 2021-12-31	205 015 kr
(inkl. marknadsvärde för fonderna)	221 745 kr)

MÖTEN I VÅRAS

Även denna vår kom att präglas av den dock mildrade coronapandemin. Endast tre programpunkter genomfördes.

I Uppsala den 30 mars berättade sr. **Dorothea** om *Mariasystrarna 102 år – en historisk överblick*, ett föredrag som ursprungligen skulle ha hållits år 2020 vid 100-årsminnet. 12 deltagare var på plats i församlingssalen, och dessutom 5 på Zoom och ca 25 på församlingens YouTube-kanal.

Årsmötet i S:ta Eugenia i Stockholm den 19 april inleddes av ett föredrag av **HansÅke Bergström** om *Teaterns underbara liv* (42 närvarande, föredraget spelades in och kan ses via Eugeniaförsamlingens hemsida under Katolskt Forum). Se infon om årsmötet och HansÅkes artiklar längre fram i medlemsbladet.

I Stockholm hade vi ett sommarprogram den 24 juli då vi tillsammans med Familjeföreningen Concordia Catholica gjorde en heldagsutflykt med abonnerad buss till *Heliga Birgittas Finsta*. Vi besökte Rö kyrka, Finsta gård med Birgittas bönegrotta, Rimbo kyrka, sedan lunch på Sundsta Säteri och sist besök i Skederids kyrka där pater **Klaus Dietz** firade den Heliga Mässan. Han var också guide under hela resan som ägde rum i ett strålande och mycket behagligt svenskt sommarväder. Utöver pater Dietz var det James Blom som närmast ansvarat för programmet. 52 deltagare. Vid mässan i Skederid anslöt flera andra katoliker, bl.a. tre birgittasystrar från Djursholm. Se omslagsbild.

Programmet i S:ta Eugenia den 28 april om *Katolska kyrkor som aldrig blev av. Tre sekler; tre storslagna projekt* blev uppskjutet och kommer att äga rum den 29 september.

NYA MEDLEMMAR

Sedan februari 2022 har KHF fått fyra nya medlemmar som hälsas varmt välkomna:

Åsa Parker, Bromma

Ingrid Sjöberg, Stockholm

Susanne Södermark, Forsa

Marianne Welander, Bromma

MUSEISAMLINGEN

Den katolska museisamlingen, som 2008 flyttades från Stockholm till lokaler i Newmaninstitutets hus i Uppsala, har i augusti (efter inventering och en del rensning) överförts till en lagerlokal på Åsögatan på Södermalm i Stockholm. Förhoppningsvis kommer katalogiseringen av samlingen att snart påbörjas.

ELLEN AMMANN

Den 4 augusti kom en grupp från München med omnejd till Stockholm för att få veta mer om Ellen Ammann (f. Sundström, 1870–1932), född i Stockholm men efter sitt giftermål 1890 med sin tyske make flyttad till München. Hon gjorde stora insatser inom samhället och kyrkan i Bayern. Bland mycket annat så initierade hon polissjälavård och det var personer med anknytning till denna som besökte Stockholm och S:ta Eugenia. Pater **Klaus Dietz** höll bl.a. föredrag för gruppen.

Pater Dietz tidigare artikel om Ellen Ammann finns att läsa i Arv och Minne nr 53, augusti 2020. Hans föredrag om henne (*Ellen Ammann – en svenska i Bayern*) den 22 oktober 2020 kan man fortfarande se och lyssna till under Katolskt Forums arkivinspelningar på S:ta Eugencias hemsida.

NYTT TRYCKERI

Arv och Minne har efter många år tvingats byta tryckeri.

Åsö Föreningsråds tryckeri har tryckt 40 nummer av KHF:s

medlemsblad alltsedan 2002, men lade ner sin verksamhet i våras.

Tryckningen har därför fördröjts lite grand. Vårt nya tryckeri heter CH Tryckeri.

Vi beklagar att medlemmarna fått vänta på det här numret men hoppas att det blir till glädje och nöje.

HÖSTENS PROGRAM

Även under hösten kommer programverksamheten att något drabbas av coronapandemin, men förhoppningsvis inte lika mycket som under våren. Vid Arv och Minnes tryckning föreligger nedanstående program. Uppgifter om eventuellt fler programpunkter kommer att annonseras på föreningens hemsida <http://www.katolskhistoria.se/> Där meddelas också andra ändringar i programmet.

I **Stockholm** i S:ta Eugenia blir det två program. Den 29 september äger det från den 28 april uppskjutna programmet rum: *Katolska kyrkor som aldrig blev av. Tre sekler; tre storslagna projekt.* Thomas Magnusson, Svante Helmbaek Tirén, Kieran Long och pater Dominik Terstriep. Samarrangemang med Katolskt Forum, livesändning via S:ta Eugenias hemsida.

Den 22 november kommer författaren **Pia-Kristina Garde** och talar om *Katolska överlevande – de som räddades till Sverige 1945 från nazistiska koncentrationsläger.* Hon berättar om sitt sökande efter de överlevande och deras öden. Fann de sina släktingar efter kriget? Kunde de återvända hem? Hur påverkades de av sina upplevelser? År 2004 utkom hennes bok *De dödsdömda vittnar – 60 år senare* om f.d. koncentrationslägerfångar som överfördes till Sverige. Boken kom 2008 i ny upplaga med titeln *Mina föräldrars kärlek.* Den har också översatts till polska (2009). Samarrangemang med Katolskt Forum.

I **Uppsala** blir det två föredrag i samarrangemang med Forum Catholicum Upsaliense.

Den 28 september är det statsheraldikern **Davor Zovko** som talar om *Heraldik, en nygammal skatt.*

Den 26 oktober talar teol. dr **Andreas Mazetti Petersson** om Jesuiten Antonio Possevino och hur en katolsk kultur blir till.

I **Eskilstuna** den 25 oktober talar statsheraldikern **Davor Zovko** om *Heraldik – en nygammal skatt.*

I **Sörforsa** den 29 oktober planeras ett "boksläpp" av ett nytt häfte om Jesu Hjärtas Kapell. Ett program med ord, bilder och toner. I samarbete med Studieförbundet Bilda.

Programmen i **Lund** och **Göteborg** är inte fastställda vid tidpunkten för Arv och Minnes tryckning.

Se föreningens samt berörda församlingars hemsidor och informationsblad under hösten för besked om eventuella ändringar och tillkommande programpunkter.

Hör av dig till styrelsen eller våra lokala kontaktpersoner om du har förslag på:

- Program för föreningens möten
- Ämnen för historisk forskning
- Material som bör publiceras
- Något som föreningen kan initiera eller verka för

GLÖMT ATT BETALA MEDLEMSAVGIFTEN?

Inbetalningsblankett medföljer detta medlemsblad till dem,
som ännu inte betalat 2022 års avgift.

Glöm inte att skriva avsändare på inbetalningen!

Tidernas meste historieskrivare

Omstridd och orättfärdigt dömd. Det stormade kring Johannes Messenius – som likt Shakespeare anklagades för att vara kryptokatolik. Också Messenius diktade och skrev dramer, men knappast någon överträffar hans eget riskfyllda liv i konfessionsstridens uppslitande hetta.

Mjölmarsonen från Freberga i nuvarande Motala slutade som juridikprofessor – och livstidsdömd. Hans karriär förde honom till Krakow, Prag och Danzig men också till fängelset på Kajaneborg i finska Österbotten. Där blev han misshandlad och sattes på svältkost under fängvaktarnas protester.

Att han gått i lära hos jesuiterna vid seminariet i Braunsberg las honom till last hela livet. Detta lärosäte vid Östersjön var ett av den katolska världens främsta. Men i lutherska ögon var det totalt fel utbildningsväg. Därför försökte han senare rädda sitt skinn genom att författa en ”våldsam” skrift mot jesuiterna.

Året var 1610 när det blåste upp till full storm i vetenskapssamhället. Johannes Messenius hade blivit professor i Uppsala och snabbt blivit populär. Hans föreläsningar var så omtyckta att en annan eldsjäl vid universitetet, Johannes Rudbeckius, härsknade till och beskyllde honom för ”jesuitisk lära och taktik”.

Nu skulle saken undersökas ordentligt av en antagonist, hovkanslern Nils Chesnecopherus. Denne stred redan om arvet som tillhörde Messenius hustru.

Han fann att Messenius skrivit en dikt där han smädade Karl IX. För Messenius återstod inget annat än att gå till angrepp mot jesuiterna. Och han avsvor sig sina katolska ”villfarelser” i *Palinodia seu Recantatio*.

Nästa skärmytsling slutade inte lika väl; både Messenius och Rudbeckius avsattes. Rudbecki-

us blev hovpredikant och Messenius anförtröddes vården av kronans äldre kansliakter, det vill säga riksarkivet. Återigen rörde motsättningarna upp en maktkamp mellan två rivaliserande idoler.

Lärare och studenter befann sig i två läger och när den avgående rektorn vägrade installera Rudbeckius kallade kanslern Axel Oxenstierna de stridande till förhör. Resultatet blev som sagt att båda förlorade.

Tiden i Uppsala som juridikprofessor visade att Messenius hade många strängar på sin lyra. Inte endast lyckades han som skicklig pedagog engagera eleverna så att de följde honom till Stockholm. Han författade också några av sina mest betydande verk: *Sveopentaprotopolis* och *Tumbae*.

Där beskriver han Sveriges fem äldsta städer: Uppsala, Sigtuna, Skara, Björkö och Stockholm. Och i den senare skriften beskrivs gamla gravstenar i Sverige.

Huvudverket

Men hans huvudverk *Scondia illustrata* – som inte kom att tryckas förrän 1700 – har gått till hävderna som tidens största historieverk, tillkommet under två decennier i fängelset på Kajaneborg.

Egentligen rör det sig om 15 böcker eller ”tomar” som berättar om ättlingarna efter Noak ända fram till Karl IX. Men här framställs också helgon och biskopar, och hur Finland och de baltiska provinserna utvecklats.

Särskilt kritisk är Messenius till äldre historiker. I *Censura* gör han upp med sina föregångare. Detta är veterligen första gången någon ägnar sig åt att studera gamla källor med ett vaket och kritiskt öga. Hans utgivning av urkunder anses banbrytande. Medeltiden behandlas med tydlig ”opartiskhet”

Ruinromantiker

Han godtog inte heller den gängse synen på ruiner. Tidigare generationers negativa bild av ruiner, som tecken på förfall och försummelse, vände Messenius till dess motsats. Han tyckte det var en skam att vi svenskar förstör våra monument och att ”gammal häfd ingen hafver kär”.

Särskilt upprörd var han över reformationens vandalism. Klostren hade rivits eller så hade deras hus skänkts bort. Som föregångare till en mer modern och pietetsfull inställning, där ruiner betraktas som en tillgång, förtjänar Messenius vårt erkännande.

Bildningsresorna till Rom började så småningom ta form och fler insåg att de antika ruinerna var ”vackrare än de nya byggnaderna”. I dag visar både besökare, kulturminnesvårdare och arkitekter en övervägande positiv syn på gamla byggnadslämningar.

Otursförföljd

Enligt historieprofessorn Dick Harrison lär få familjer varit lika otursförföljda som Messenius. Även om det var sonen Arnold Johan som såg till att mästerverket Scondia illustrata kunde ges ut långt senare. Denne blev rikshistoriograf och lyckades hämta hem bokverket från Polen, sedan modern tagit med sig manuskriptet till kungen i Polen och erbjudit honom att köpa det.

Men sonsonen Arnold, som blev kansliskrivare, fick ett olyckligt infall. Han angrep några av de främsta herremännen i riket – Axel Oxenstierna, Jakob De la Gardie och Magnus Gabriel De la Gardie – för att planera en kupp mot tronföljaren Karl Gustav och beröva honom makten.

Det skulle han inte ha gjort; Karl Gustav (som skulle bli Karl X Gustav) ville inte föregå konspiratörerna genom att agera mot dem i en militärkupp och ville inte dras in i några revolutionsrykten. Han gav brevet till drottning Kristina, som också angreps i brevet. Det hjälpte inte att fadern Arnold Johan tog på sig ansvaret för pamfletten. Bägge ställdes inför rätta och halshöggs 1651.

Johannes Messenius dömdes också till döden – för högförräderi. Men domen omvandlades till livstids fängelse. Han hade inte mer än frigivits förrän han dog 1636.

Spionanklagad

Bakgrunden påminner om en thriller. Var Messenius i själva verket spion? Hade han haft ”hemliga förbindelser med Sveriges fiender i Polen”? 1616 var året då han föll offer för sin egen oförsiktighet. Messenius avslöjades i en process mot en ”papist”, Jöns Hansson. Denne hade spridit dokument av Messenius i Polen, som var klart katolikvänliga. Messenius hade försökt komma över några källskrifter i ett polskt kloster.

Nu befanns han skyldig till pro-polska sympatier sedan dokumenten offentliggjorts av den ”ovanligt samvetslöse” historikern Erik Jöransson Tegel. Denne hade utan att kunna uppvisa något donationsbrev lagt beslag på egendom som tillhört familjen Grothusen och som Messenius försökte få tillbaka för hustruns räkning.

Hämndaktionen lät alltså inte vänta på sig. Det ryktades denna vår om ett polskt angrepp på Sverige och rädslan var stor. Messenius tvangs plikta för sitt ”landsförräderi”.

Huskors

Hans hustru Lucia Grothusen beskrivs som ett riktigt ”huskors”. Hon hjälpte honom 1608 till Sverige, efter många år i landsflykt, och följde honom senare i fångenskapen. Men deras två små barn togs ifrån dem tidigt.

Möjligen var det uträkning att Messenius äktade henne. Lucias far Arnold Grothusen hade nämligen undervisat kung Sigismund som informator och dottern satt på ett betydande ekonomiskt och socialt kapital.

Hon lyckades också utverka lejdebrevet av Karl IX som gjorde att Messenius kunde flytta hem från Danzig där han drog sig fram som privatlärare. I slutändan överlevde hon maken med tio år.

Dramatisk tid

Skådespel var något som Messenius var förtrogen med sedan jesuitstudierna. Genom att agera i komedier, menade han, ”bekommer ungdomen skickelighet och dristighet att tala och svara, lärar hövlighet och bekommer förfarenhet om världens lopp”.

Här bröt han ny mark; med hjälp av historisk dramatik skulle eleverna förstå det egna landets historia. Det första dramat Disa inledde en betydelsefull tradition.

Hans plan var att författa Sveriges rikes historia ”uti 50 komedier och tragedier”. I själva verket blev det sex dramer på vers. De uppfördes av hans studenter på marknader men också på Stockholms slott vid hertig Johans bröllop 1612.

Alla studenter skulle få medverka och därför myllrar det av personer i skådespelen. Vilka knappast går till historien med sitt stelbenta språk och svaga gestaltning. Men det är möjligt att dagens publik skulle upptäcka andra estetiska värden.

Överträffar dikten

Som filmmanus finns det knappast något som överträffar Messenius liv. Faderlös vandrar han ut i Europa, tar sig fram i den teologiska och akademiska världen och får statslön i sitt hemland. Han blir rentav assessor i Svea hovrätt. För att sluta i fängelse under strängaste behandling, dömd för högförräderi.

Han är populär bland sina elever men osams med sina kollegor. Eftermälet är inte nådigt; han beskylls för häftighet, övermod och skryt. Samtidigt som han i dag betraktas som den ”mest betydande i sin tid” som historieskrivare. Fortfarande hämtar forskarna uppgifter ur hans ”Skandinaviens historia”.

Messenius hann ge ut inte mindre än 58 skrifter – den största och främsta på latin under hans sista år. Hans livsöde präglades av de starka konfessionella motsättningar som rådde, men även hans kritiker är överens om att domen mot honom var orättfärdig.

I mycket besannar Messenius uttrycket ”verkligheten överträffar dikten”. Faktum är att han redan varit föremål för en pjäs, *Bakom gallrarna*, och möjligen väntar fler dramer i framtiden.

Djupt troende

Messenius var samtida med Shakespeare och föddes cirka 1579. Märkligt nog kastades han i fängelse samma år som den store ”barden” gick ur tiden. Båda anklagades för att vara katoliker i hemlighet.

Faktum är att Messenius katolska tro fördjupades med tiden. Han försökte inte undkomma sitt straff och förklara sig som lutheran. Tvärtom skänkte han nu sitt lidande åt Kristus. Detta framhåller professorn emeritus i idé- och lärdomshistoria Magnus Nyman. Själv bekänner Messenius: ”Gud har fört mig likt det förtappade fåret åter till kyrkans fälla”. Men han nekades att jordfästas i Vadstena, utan måste för alltid vila i Uleåborg.

Mänsklig resning

Som ung hade Johan Jönsson (hans dopnamn) gått i klosterskola för två svenska präster i Vadstena. Fader Andersson fick honom att bli katolik. När systrarna och prästerna förvisades fortsatte han till kontinenten.

Vadstena och dess katolska kultur lämnade aldrig hans sinne. Han namngav senare i livet flera personer som tros ha fängslats och avrättats för sin tros skull, och såg sig själv och sonen som martyrer.

Magnus Nyman värjer sig mot all idoldyrkan av Messenius. ”Just genom sitt vankelmod, ärelystnad och ambition blir han en verklig människa”. Däremot visar han på prov på ”mänsklig resning” som lyckas behålla sin vetenskapliga integritet och återerövra sin tro.

Maria Waxegård

Källor:

Förlorarnas historia av Magnus Nyman, 1997 och 2017

Ruiner av Lars och Nanna Cnattingius, 2007

Svenskt biografiskt lexikon

Dramawebben

Wikipedia

Detta porträtt – målat av Cornelius Arendtz – hänger i Uleåborgs domkyrka. Det föreställer Johannes Messenius som 32-åring.

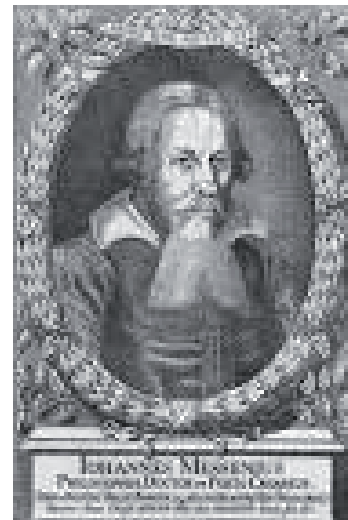

Detta är Johannes Messenius livsverk. Vid hans död var den latinska boken fortfarande inte utgiven. Det skulle dröja sextio år innan Skandinavians historia kom ut, alltjämt en värdefull källa för forskningen.

Det var hos nunnorna och prästerna i Vadstena kloster vid Vättern som Messenius grundade sin katolska tro. Han sändes sedan till jesuitseminariet i Braunschweig som var ett av den katolska världens främsta lärosäten vid Östersjön.

Foto: Åke Svensson

Kopparsticket av författaren föreställer en åldrad Johannes Messenius, men som filosofie doktor och lagerkrönt skald, utnämnd av kejsaren i Prag. Dessa titlar erhöill han redan som 26-åring.

Snart 200 år sedan drottning Josefina satte bröllopsagendan

Nästa år är det 200 år sedan prinsessan Joséphine landsteg på Djurgården i Stockholm. Tillsammans med sin svärmor och huskaplan. Hon vigdes den 19 juni med kronprinsen Oscar vid en luthersk vigsel. Men en katolsk vigsel hade redan ägt rum i München utan att brudgummen varit närvarande. Paret har sedan dess satt bröllopsagendan för Sveriges tronarvingar.

Knappt ett år tidigare – i augusti 1822 – hade Joséphine och Oscar setts för första gången. På våren det året var det dags för Sveriges snart 23-årige kronprins att skaffa sig en hustru. Han gav sig då ut på en friarresa till kontinenten. Fadern hade gjort flera förslag på möjliga hustrur bland prinsessorna i Europas furstehus.

Den franske marskalken Jean Baptiste Bernadotte hade valts till svensk tronföljare och landstigit på svensk mark i Helsingborg den 20 oktober 1810. Dagen innan hade han i Helsingör antagit den evangelisk-lutherska läran. Den 2 november höll han sitt högtidliga intåg i Stockholm och tre dagar senare blev han formellt adopterad av den gamle kungen Karl XIII och fick då namnen Carl Johan. Han blev kung 1818 under namnet Karl XIV Johan. Hans hustru Désirée Clary och sonen Oscar, som fötts 1799, anlände också till Helsingborg, men två månader efter maken/fadern, och ankom sedan till Stockholm den 6 januari 1811.

Återsåg sin mor

Men Karl Johans hustru Désirée återvände redan efter ett halvår till Frankrike och sitt älskade Paris. Sonen Oscar hade alltså inte sett sin mor på elva år när han gav sig ut på friarstråt. Därför gjorde han i juni 1822 en avstickare till Aachen där Désirée då uppehöll sig.

Där sammanträffade han också med sin moster Julie Bonaparte. Hennes dotter Zénaïde hade utsetts till hans blivande maka innan fadern Karl Johan bröt ”förlovningen” mellan barnen. Zénaïde gifte sig några dagar senare i Bryssel med sin kusin Charles, som var äldste son till Napoleons bror Lucien Bonaparte.

Oscar bestämde sig för att gifta sig med en annan släkting och den som Karl Johan förespråkade mest. Hon var 15 år och dotter till kejsar Napoleons adoptivson Eugène de Beauharnais, som varit vicekung i Italien och numera var prins Eugen av Leuchtenberg. Denne var fransman och Karl Johans gamle vän och krigskamrat och mycket respekterad i alla läger. Han var gift med Augusta Amalia, dotter till kungen av Bayern, och inte minst mycket förmögen.

Den unga prinsessan Joséphine var alltså på flera sätt släkt med sin tillkommande. Hennes far var son till Napoleons första hustru Joséphine (som Napoleon senare skilde sig från), och var därmed ”adoptivkusin” med Napoleons syskonbarn. Det vill säga till Oscars kusiner Zénaïde och Charlotte. Deras mor (Oscars moster Julie) var ju gift med Napoleons bror Joseph, även om dessa nu levde i skilda världsdelar. Och Joséphine hade också anor bakåt till den svenska Vasaätten, hennes mormors fars mormors mormors morfar var Karl IX, son till Gustav Vasa.

Omedelbart tycke

Oscar och hans svenska sällskap anlände till Eichstätt i Bayern den 23 augusti då han för första gången mötte sin blivande hustru och hennes föräldrar. Tycke uppstod omedelbart. Efter att man gjort upp planerna kring äktenskapet fortsatte Oscar och hans medföljare efter några dagar ner till Italien.

På vägen mot Rom besökte Oscar och modern Désirée hertiginnan av S:t Leu, Hortense. Hon var hans blivande svärfars syster och gift med, men separerad från, förre kungen av Holland, Louis Bonaparte. De träffades på hennes lilla slott Arenenberg i Schweiz.

Efter att ha tagit avsked av modern i Vevey – hon återvände till Frankrike – fortsatte Oscar genom Schweiz mot Italien. I september kom man via Milano, Parma och Bologna till Florens. I Bologna bodde Oscar i det magnifika palats som Napoleon hade skänkt Joséphine vid hennes födelse och dop 1807. Härifrån härstammar den

under 1820-talet till Sverige överförda Galliera-samlingen av värdefull konst. Joséphine hade nämligen av Napoleon utnämnts till hertiginna av Galliera utanför Bologna.

Besökte påven och fästmän

Efter elva dagar i Florens där kronprinsen träffade flera bonaparteska släktingar, reste han den 5 oktober vidare mot Rom. Oscars sejour i Rom varade två veckor. Den 9 oktober kl. 11 besökte han påven Pius VII. Han var med följe också på bjudning hos Napoleons bror Lucien Bonaparte, som var prins av Canino.

Flera gånger var Oscar i Peterskyrkan och Vatikanen och den sista gången den 19 oktober tog han sig högst upp i kupolen på Peterskyrkan. Självfallet gjorde han också avstickare till utflyktsmålen Tivoli, Villa d'Este och Hadrianus villa.

Den 20 oktober lämnade han Rom för att resa tillbaka till Eichstätt och den blivande brudens familj. Även på återresan gick färden över Florens, dit man kom den 22 oktober. Två dagar senare reste Oscar med uppvaktning vidare mot Bologna och sedan till Verona och vidare norrut åter till Eichstätt.

I november umgicks det blivande äkta paret således på nytt och lärde känna varandra. Den 15 november eklaterades förlovningen. Vid äktenskapsförhandlingarna tillerkändes Joséphine rätten att få behålla sin katolska tro och att få en katolsk vigsel före det officiella bröllopet i Stockholm. Den 19 november avreste så Oscar mot Sverige.

Ställföreträdande prins

Sveriges nya kronprinsessa, den endast 16-åriga Joséphine av Leuchtenberg, landsteg den 13 juni 1823 vid Manilla på Djurgården i Stockholm. Med på båten fanns också Karl Johans gemål drottning Désirée. Hon återkom efter tolv års frånvaro till Sverige tillsammans med svärdottern.

Den 19 juni ägde vigseln mellan kronprins Oscar och prinsessan Joséphine rum i Storkyrkan. Visserligen hade det redan den 22 maj hållits en katolsk vigsel i München, men då hade en bayersk prins (Joséphines morbror) företrätt den

frånvarande Oscar. Vigseln i Stockholm följdes naturligtvis av flera dagars festligheter.

För att förekomma all tvist

Man kan notera att denna kungliga vigsel följde samma mönster som ett antal tidigare vigslar bland svenska högadliga personer av blandad konfession, alltså både en katolsk och en protestantisk vigsel. Detta rekommenderades i 1781 års toleransedikt, som reglerade rättigheterna för "främmande trosbekännare" (såsom katoliker) i Sverige. Vid giftermål mellan personer av skilda trosåskådningar borde "vigseln förrättas med de inom båda Contrahenternas församling brukliga Ceremonier; dock vid särskilda tillfällen".

Kanske var det ett sätt att förvissa sig om att vigseln verkligen godkändes av båda inblandade konfessioner eller, som det stod i förordningen, för "att förekomma all tvist".

Vid katolska vigslar där endast den ena kontrahenten var katolik, brukade det från katolska kyrkans sida ställas krav att barnen skulle uppfostras katolskt vilket paret tvingades lova före vigseln. Enligt äktenskapsöverenskommelsen från november skulle Joséphine få behålla sin katolska tro.

Villkorat giftermål

Men också detta äktenskap hade den 14 februari 1823 fått ett officiellt katolskt godkännande och det från högsta ort. Ett påvligt godkännande finns i Statssekretariatets arkiv i Vatikanarkivet i Rom.

Villkoret för att Joséphine skulle få gifta sig med kronprins Oscar, som omfattade den lutherska heresin, var att hon fritt fick utöva sin religion. Vad gällde de kommande barnen ställde den katolska kyrkan i detta fall inget ovillkorligt krav på att de skulle uppfostras katolskt, men modern skulle göra sitt bästa avseende detta.

Det fanns ju ingen möjlighet för kyrkan att kräva att barn i detta äktenskap, svenska tronarvingar, skulle vara katoliker, men deras mor Joséphine skulle få förbli katolik.

Satte bröllopsagenda

Vigseldatumet den 19 juni har skapat en tradition för det svenska kungahuset av Bernadotteätten. Denna dag 1850 vigdes dåvarande kronprins Karl (senare Karl XV), äldste son till Oscar och Josefine, med prinsessan Lovisa av Nederländerna.

Sedan dröjde det dock till den 19 juni 1976 då vigseln mellan kung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia ägde rum. Därefter vigdes kronprinsessan Victoria den 19 juni 2010 med Daniel Westling, prins Daniel. Även dessa tre bröllop skedde i Storkyrkan i Stockholm.

Nästa år – 200 år efter drottning Josefinas ankomst till Sverige – kan vi kanske förvänta oss att hon blir extra uppmärksam, inte minst bland oss katoliker. Josefine har betytt oerhört mycket för den katolska kyrkan i Sverige.

Lars Hallberg

Framsida av medalj med bild av Oscar I och drottning Josefine i profil samt text.
Skoklosters slott.

Litteratur i urval:

Drottning Josefine av Sverige och Norge, Gunnel Becker & Kjell Blücker, red. (2007).

Robert Braun, *Silvertronen. En bok om drottning Josefine av Sverige–Norge* (1950).

Barbro Lindqvist, *En drottning bikt och andra berättelser om katolskt liv i 1800-talets Sverige* (2014).

Eva Helen Ulvros, *Oscar I. En biografi* (2007).

Porträtt, Oscar I
av Erik Wahlbergson 1844.

Drottning Josefine
samtida porträtt av Axel Nordgren.

Arkivfyndet efter 80 år

Familjen von Trapp på återbesök

Den österrikiska sångarfamiljen var 1939 i två omgångar i Sverige och gav ett antal bejublade konserter. Om detta har arkivarien Lars Hallberg tidigare skrivit och hållit flera föredrag – då står han plötsligt öga mot öga med familjemedlemmarna vid ett besök på vårdcentralen. Han berättar här om ett överraskande arkivfynd.

Sedan 30 år tillbaka har jag letat i arkiv och tidningar och skrivit en del artiklar om familjen von Trapps besök i Sverige. I början på 2019 besökte jag min husläkare på vårdcentralen och fick ett överraskande möte med familjen. Men först lite om familjens vistelser i Sverige 1939.

Så började von Trapps internationella sångarsaga

Sommaren 1938 lämnade den österrikiska sångarfamiljen sitt hemland och i september for de till USA. Men eftersom de där nekades förlängt uppehållstillstånd måste de i början av mars 1939 lämna landet och bege sig till Skandinavien för att ge några konserter. När de i mars ankom till Sverige, efter en konsert i Köpenhamn, bestod gruppen av tio personer: makarna Georg och Maria Augusta von Trapp, hans sju barn i första äktenskapet samt deras präst/dirigent. De tre minsta gemensamma barnen och deras barnsköterska var kvar i Danmark. Den 16 och 20 mars gav man två mycket positivt recenserade körkonserter på Musikaliska Akademien. Under besöket i Stockholm besökte man dagligen den katolska Sankta Eugeniakyrkan på Norra Smedjegatan. Fjärde söndagen i fastan (19 mars) sjöng man Mozarts B-durmässa med stråkkvartett i en till trängsel fullsatt kyrka.

Efter konserterna i Stockholm sjöng familjen i flera länder i Europa. I augusti återkom man till Sverige för att ge nya konserter. Några augustiveckor bodde man i ett mindre hus på Håsta gård nära Stallarholmen i Sörmland men sedan fick man den katolske biskop Müllers tillstånd att i september bo på biskopens gård Marielund på Ekerö i Mälaren. Man gav konserter bl.a. i Uppsala domkyrka, Mariakyrkan i Sigtuna, Borgarskolans stora sal och S:t Jacobs kyrka i Stockholm. De sista konserterna gavs i Kristinehamn (Läroverkets aula) och Karlstads domkyrka, måndagen den 25 och tisdagen den 26 september, innan man den 27 september i Oslo avseglade med den norska Amerikalinjens båt mot New York. USA skulle nu bli det nya hemlandet.

Besöket på vårdcentralen i februari 2019

När min husläkare Linus Hammar och jag avslutat frågorna kring min två veckor tidigare brutna handled sade han: "Är det du som skrivit om familjen von Trapp?" Förvånat måste jag svara ja, jag hade ju skrivit en artikel i Riksarkivets årsbok 2011 och i en KHF-skrift året därpå. Då tog Linus fram sin portfölj, öppnade den och tog upp en bok som han tagit med för att visa mig. Och där fanns de, familjen von Trapp! I Waldemar Åhléns gästbok från orgelläktaren den tid han var organist i S:t Jacobs kyrka i Stockholm. Linus visade sidan från den 17 september 1939. Där hade alla familjemedlemmarna under en fin hälsning skrivit sina namn efter konserten i kyrkan denna söndagskväll! Texten lyder:

"Ut omnes unum sint..."

Unter diesem Motto wird uns die Abendstunde des 17. Sept. 1939 in der St. Jacobs-Kirche immer unvergesslich bleiben.

Salzburger Kammerchor Trapp

("Att de alla ska bli ett...")

Under detta motto kommer aftonstunden den 17 sept. 1939 i S:t Jacobskyrkan alltid att förbli oförglömlig för oss.

Salzburger Kammerchor Trapp)

Därefter namnteckningarna av de nio familjemedlemmarna Trapp samt deras dirigent, den katolske prästen Franz Wasner.

Ut omnes unum sint...
Unter diesem Motto wird uns die Abendstunde
des 17. Sept. 1939 in der St. Jacobs-
Kirche immer unvergesslich bleiben.
Salzburger Kammerchor Trapp
Maria Trapp
Johannes Trapp Martin Trapp
Hedwig Trapp
Agathe Trapp
Werner Trapp
St. Rupertstrapp
Franz Wasner
Maria Augusta Trapp
Franz Trapp

Kollektbokssida Jakobs Kyrka

Teaterns underbara liv

berättat av HansÅke Bergström

Med tiden blev han inspicient vid Dramaten och kom att umgås med många skådespelare. Några av dem var katoliker och om dessa berättade HansÅke Bergström i våras i Sankta Eugenia församling.

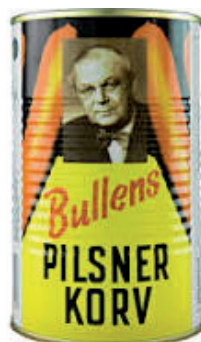
Själv började han sin tjänst på teatern i februari 1960. Han är född i Stockholm men bodde då i Småland och skulle nu göra sin värnplikt i augusti vid Kungliga Livgardes skvadron vid Lidingövägen.

-Jag ville därför lära känna stan, som jag skulle tillbringa mina tio månader i och kom därför upp till Stockholm redan i februari. Att det skulle bli över 65 år hade man ju ingen aning om.

Det stora huset hade då varit stängt i två år för renovering och skulle öppnas med Alf Sjöbergs uppsättning av Hamlet. Jag fick anställning som "teaterbetjänt" ! Ja, Gustav III:s vokabulär fanns ännu kvar men i dag säger man påklädare. Å andra sidan "betjänade" man ju teatern.

-Jag fick ta hand om Ulf Palme som skulle göra Hamlet och andraårseleven Christina Schollin som skulle göra Ofelia. Hamlet blev alltså min entré på teatern.

Som inspicient fick HansÅke Bergström umgås med många duktiga konstnärer. Några var katoliker som han även arbetade tillsammans med. Han berättar här om Erik "Bullen" Berglund.

Konserven som fått kultstatus.

-Hans mamma var av fransk-polsk härkomst, därför var han katolik sedan barnsben. Han var flitig ministrant och gick i mässan i S:t Eugenia kyrka. Broder Lüken berättade att han alltid kom med ett stort fång rosor till Maria på påsklördagen.

När han var hos sina morföräldrar för att bättra på sin franska fick han smak för det franska köket. Han utbildade sig också till kock och gav ut flera böcker om mat. Men det var skådespelare han ville bli.

Bullen var namnet på en roll han spelade. Konserven "Bullens pilsnerkorv" är uppkallad efter honom. Den kom 1953 och var garanterat fri från salmonella vilket orsakat flera dödsfall samma år. Han vilar på katolska kyrkogården i Solna.

Gunnar och Lillie Björnstrand med döttrarna Kristina, Gabrielle och Veronica, framför Domkyrkan.

Någon som imponerade stort var Gunnar Björnstrand, och två av hans döttrar var med oss ungdomar i S:t Eriks ungdomsförening på Söder, minns HansÅke Bergström.

-Gunnar konverterade som många andra intellektuella på 50-talet. Han kom att göra flera roller på Dramaten och visade en enastående bredd. Det innebar allt från lättsamma komedier till tung dramatik och originella karaktärstolkningar.

Men det var hans samarbete med Ingmar Bergman som gjorde honom känd. Denne hade under sin tid i Malmö skapat en grupp skådespelare som han tog med sig till Dramaten när han blev chef och som han gärna arbetade med i sina filmer.

Gunnar kom in på Dramatens elevskola 1933. Det var samma årskull som Ingrid Bergman och Lilie Björnstrand som blev hans maka för livet. Hon har förresten skildrat sin konversion i boken *En ring till Maria* som hon tillägnat maken. De fick inalles fyra barn. Även Gunnar är gravsatt på Katolska kyrkogården.

Demonregissören Olof Molander.

Olof Molander hade just avslutat sin epok på Dramaten när HansÅke Bergström kom till teaterhuset.

-Han var tillsammans med Alf Sjöberg den viktigaste regissören under hela 1900-talet och skapade några av de ryktbaraste föreställningarna i Dramatens historia. Till exempel *Till Damaskus*. Han började som skådespelare på 1920-talet men skulle sedan bli både regissör, manusförfattare och teaterchef.

Men som teaterchef var han inte omtyckt. Han ansågs obehärskad och tyckte om att plåga sina skådespelare. Enligt sin biograf Jean Paillard började han förbereda sig att konvertera 1935, och blev katolik vid fredsslutet, något han berättat om i några radioföredrag. Han ligger också begravd på Katolska kyrkogården.

Populäre Herbert Grevenius.

I motsats till Olof Molander kom Herbert Grevenius att bli mycket uppskattad, minns HansÅke Bergström.

-När Ingmar Bergman blev chef på Dramaten engagerade han Herbert som litterär medarbetare och dramaturg. Herbert hade ju varit teaterkritiker på flera tidningar, dessutom var han författare och dramatiker. Åren 1950-57 var han också chef för Radioteatern.

-Han var en av Ingmars käraste vänner, "alltid älskvärt försmädlig och alltid rökande en av sina dagliga femton cigaretter". En "omutligt sträng ängel" som lärt Ingmar viss "tankereda".

- När Herbert blev änkling, gifte han sig så småningom med vår svensk-finska Maria i S:tta Eugenia församling. De var två stora personligheter som vi saknar än i dag.

Med katolska referenser. Ingmar Bergman under inspelningen av *Nattvardsgästerna*.

Saknad är också Ingmar Bergman. Han blev HansÅke Bergströms särskilda favorit och de två arbetade tillsammans i flera uppsättningar och en del åkte man även på utlandsturnéer med.

-Han rörde om riktigt ordentligt på teatern. Han blev chef 1963 med uppdraget att göra en modern teater av Dramaten. Teatern fick en större ensemble, en del av den konstnärliga personalen fick gå och andra tillkom. Han höjde lönerna och elevskolan överläts till staten. Budgeten spräcktes rejält och Ingmar avgick efter bara tre år.

Men Ingmar var väl inte katolik? Sant, men varje sommar i tio års tid träffade han en belgisk jesuit. Detta har pater Hornung berättat för mig, säger HansÅke Bergström. Kanske var det därför han så gärna ville ha mig i sin närhet i arbetet!

Teaterkungen startade en flyttkarusell

”De bär mig liksom påven!” ropade Gustav III när han efter skottet på maskeradbalsen bars nedför trapporna i Operahuset svårt skadad i en länstol. Det var denne monark med sinne för teatrala effekter som fyra år tidigare instiftade Dramaten.

Skådespel hade funnits även tidigare men då ofta med resande sällskap från Frankrike, Italien osv. Kungens mål var nu att få fram en inhemsk dramatik för att främja det svenska språket. Kungen skulle vara högste ansvarig och stod för omkostnaderna. År 1788 instiftades således Kungliga Dramatiska Teatern.

Första spelplatsen var i Stora Bollhuset som låg vid Slottsbacken och som fortfarande finns kvar, men i dag är Finska kyrkan. År 1793 flyttade man till slottet Makalös som också kallades för ”Arsenalen” eftersom man hade rikets vapen där. Slottet låg i Kungsträdgården där Karl XII numera står staty.

År 1825 brann emellertid slottet ner och teatern fick flytta till Gustav III:s operahus, där man huserade i närmare fyrtio år. Dramaten blev här utnämnd till nationalscen (1809) med kunglig ensamrätt att framföra skådespel. För övrigt blev Oscar II den siste monarken som höll sig med hovteater. År 1863 flyttade man till den mindre teatern vid Kungsträdgården där nu Skandinaviska Enskilda banken ligger.

Måste hyras ut

Så småningom föddes planerna på att ha ett eget teaterhus. Ett landsomfattande lotteri anordnades för att få in tillräckligt med pengar till ett nybygge. Och 1908 invigdes den nuvarande teatern vid Nybroplan - landets mest påkostade byggnad - med Strindbergs *Mäster Olof*. Teatern var alldeles för stor för Stockholms dåvarande folkmängd, så vissa delar av teatern fick hyras ut ända fram till till 1960-talet, då hyresgästerna fick göra på sig för att man behövde alla utrymmen.

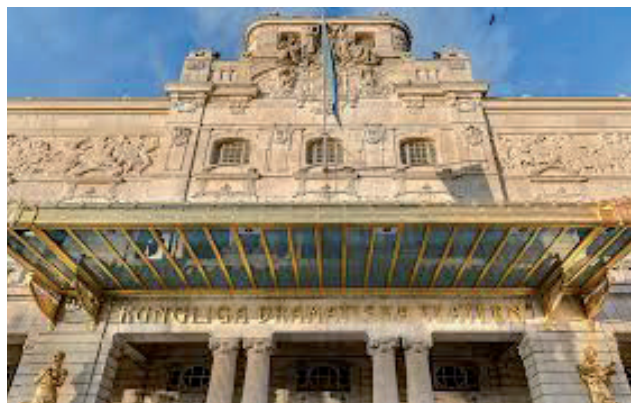
Anlade en bro

Varför kom det att heta Nybroplan förresten? Det beror på Nybroviken. År 1640 anlas en bro mellan Blasi-eholmen och Ladugårdslandet. Den kallades även för nya bron eller nybron.

När man senare talade om att bygga en järnbro ansåg Karl XIV Johan att man lika gärna kunde fylla ut området innanför bron. Så uppstod det som mera liknar en kaj som vi ser den idag.

Först år 1852 började man iordningställa Berzelii park. Än i dag kan man se det gamla broräcket som löper som ett staket runt parken. Så kom Nybroplan och Nybrogatan till, uppkallade efter den nya bron. Uttrycket ”ståplats i Nybroviken” är väl något som alla förstår vad det betyder!

HansÅke Bergström

Dramaten var landets mest påkostade byggnad när den uppfördes 1908.

Mordet på Gustav III den 16 mars 1792. Teaterkungen bars från Operahuset i en länstol.

FAKTA / Katolska teatermän

Erik "Bullen" Berglund

30 juni 1887 – 27 april 1963

Scendebuterade 1907 som Lycko-Per och knöts till Östermalmsteatern och Södra Teatern i Stockholm.

Turnerade i landsorten 1910–1912 och anställdes vid Folkteatern i Göteborg 1913, där han uppträdde som revy- och kuplett-sångare. Filmdebuterade 1911 och kom att medverka i drygt 100 filmer.

Var även utbildad som kock i Frankrike och praktiserade på Grand Hotel i Stockholm. Skrev många kokböcker och matkåserier i flera tidningar, bl a Svenska Dagbladet.

Herbert Grevenius

7 okt 1901 – 9 dec 1993

Debuterade som dramatiker 1927 med pjäsen Sonja, en äktenskapskonflikt i arbetarmiljö, som räknas som ett av hans främsta dramatiska arbeten. Var även manusförfattare och journalist, teaterkritiker i Stockholmstidningen 1931–1950, teaterchef vid Radioteatern i Sveriges Radio 1950–1957. Dramaturg vid Dramaten 1966–1971. Fick Svenska Akademiens teaterpris 1982 och Teaterförbundets guldmedalj för "utomordentlig konstnärlig gärning" 1984.

Gunnar Björnstrand

13 nov 1909 – 26 maj 1986

Björnstrands första stora filmroll var i Natt i hamn (1943).

I slutet av 40-talet blev han något av en sparringpartner till Nils Poppe i de omåttligt populära Bom-filmerna.

1946 medverkade han i sin första Bergman-film.

Genom sitt samarbete med Bergman blev han internationellt känd.

Han gjorde också flera roller för TV-teatern, bl a Pygmalion och Hans Nåds testamente. Björnstrand gjorde sin sista filmroll 1982 i Bergmans Fanny och Alexander. Han tilldelades Teaterförbundets guldmedalj för "utomordentlig konstnärlig gärning" 1981.

Ingmar Bergman

14 juli 1918 – 30 juli 2007

Film- och teaterregissör, filmproducent, manusförfattare, teaterchef, dramatiker och författare.

En av Sveriges internationellt mest kända kulturpersonligheter, och en av de främsta regissörerna i filmhistorien. Regisserat och skrivit manus till över 60 filmer och dokumentärer för både bio och tv samt regisserat över 170 teaterpjäser. Filmerna utspelar sig främst i Sverige och flera av dem spelades in på Fårö.

Hans olika verk behandlar ämnen som förräderi, galenskap, tro, Guds existens, mänsklighet, död, ungdomars uppväxt, kvinnor och deras roll i samhället och enkelhetens princip.

Jungfrukällan (1961), Såsom i en spegel (1962), Fanny och Alexander (1984) tilldelades var sin Oscar för bästa internationella långfilm.

Olof Molander

18 okt 1892 – 26 maj 1966

Föddes i Helsingfors. Regissör, manusförfattare och teaterchef. Verksam vid Dramaten från 1920-talet till början på 60-talet. Mest känd för sina många Strindberg- och Shakespeare-produktioner.

Ingmar Bergman såg Molander som sin största konstnärliga inspirationskälla som teaterregissör.

Lars Hallberg fick medalj

Foto: Maria Waxegård

För hängivet arbete inom kyrkan i Sverige har **Lars Hallberg** tilldelats Stockholms katolska stifts medalj *Ora et labora* av biskop **Anders Arborelius**. Det skedde vid föreningens årsmöte i april och uttryckte stiftets - och styrelsens - uppskattning av hans mångåriga arbete för Katolsk historisk förening. Lars Hallberg har varit ledamot av styrelsen sedan den bildades 1993, i sexton år som kassör och sedan tre år som ordförande.

-En mycket trevlig överraskning, utbrast Lars Hallberg, som blev totalt överrumplad av uppvaktningen. Den följde på hans nyligen timade 70-årsdag.

Lars Hallberg har i sin yrkesroll som arkivarie vid Riksarkivet även ansvarat för Biskopsämbetets omfattande arkiv och varit flitig författare av böcker och artiklar om katolsk historia.

-En synnerligen välförtjänt insats, underströk biskop Anders.

KATOLSK HISTORISK FÖRENING I SVERIGE

Program hösten 2022

STOCKHOLM

Torsd. den 29 september
Kl. 19.00
S:ta Eugenia kyrka
Kungsträdgårdsgatan 12

Thomas Magnusson, Svante Helmbæk Tirén, Kieran Long
och pater **Dominik Terstriep**
*Katolska kyrkor som aldrig blev av,
Tre sekler, tre storslagna projekt*
(Samarrangemang med Katolskt Forum,
livesändning via S:ta Eugenias hemsida)

Tisd. den 22 november
Kl. 19.00
S:ta Eugenia kyrka
Kungsträdgårdsgatan 12

Pia-Kristina Garde
*Katolska överlevande – de som räddades
till Sverige 1945 från nazistiska koncentrationsläger*

UPPSALA

Onsd. den 28 september
Kl. 19.00
S:t Lars kyrka
Slottsgränd 7 A

Statsheraldiker **Davor Zovko**
Heraldik, en nygammal skatt
(Samarrangemang med Forum Catholicum Upsaliense)

Onsd. den 26 oktober
Kl. 19.00
S:t Lars kyrka
Slottsgränd 7 A

Teol. dr **Andreas Mazetti Petersson**
Jesuiten Antonio Possevino och hur en katolsk kultur blir till
(Samarrangemang med Forum Catholicum Upsaliense)

ESKILSTUNA

Tisd. den 25 oktober
Kl. 19.00
Församlingssalen
Djurgårdsvägen 32

Statsheraldiker **Davor Zovko**
Heraldik – en nygammal skatt

SÖRFORSA, Hälsingland

Lörd. den 29 oktober
Kl. 13.15
(datum är preliminärt)
Villan intill Jesu Hjärtas Kapell

"Boksläpp" för ett nytt häfte om Jesu Hjärtas Kapell
Ett program med ord, bilder och toner

I samarbete med Studieförbundet Bilda

Fler programpunkter kan komma att anordnas, de annonseras då på föreningens hemsida och hos berörda församlingar. Detsamma gäller andra ändringar i programmet. Se s. 2 för uppgifter om föreningens kontaktpersoner i Uppsala, Eskilstuna, Lund, Göteborg och Forsa.
<http://www.katolskhistoria.se>

MEDLEMSKAP

Medlem i KHF blir man genom att betala in medlemsavgiften till föreningens pg 22 20 10-1. Årsavgiften är för enskild medlem 150 kr, ytterligare familjemedlem (make eller maka) 50 kr, församling eller ordenskommunitet 190 kr.

